

HAJDICSNÉ VARGA KATALIN

**A honvédelmi nevelés a magyar oktatási rendszerben
– a nevelési terület céljai, módszerei a kezdetektől napjainkig –**

A tanulmány bemutatja, hogy a magyar történelemben, nevelésben jelentős honvédelmi-hazafias nevelés milyen törekvések, módszerek segítségével került vissza a köznevelésbe és felsőoktatásba. E terület marginalizálódásának oka volt például a sorkatonaság megszűnése, s ennek következtében egyfajta társadalmi alulértékelés. A honvédelmi nevelés visszakерülését nagymértékben segítette, hogy új tanulási-tanítási módszerrel, távoktatással zajlik, melynek rendszere céltudatos munka nyomán épült fel, igazodva az internet nyújtotta lehetőségekhez. Kutatásunkat a két oktatási szint nevelési rendszerének feltérképezésével végeztük (Katonai alapismeretek középiskolában, Honvédelmi alapismeretek egyetemeken, pedagógus-továbbképzések). A civil felsőoktatásban Honvédelmi alapismereteket tanulónak a tantárgy és az e-learning iránti attitűdjét kérdőívvel mértük, s megállapítottuk, hogy az eredményes tanuláshoz nagyszámú, változatos online anyagot, feladatlapot, próbavizsgát kell teremteni.

Célok és módszerek a hazafias-honvédelmi nevelésben

A nevelés irányát a nevelési cél határozza meg. Tartalma attól függ, hogy az adott társadalom mit tart értéknek, követendőnek. A *haza*, *katona* stb. fogalmak előfordulását vizsgálva szembetűnik, hogy Spártában a hazájáért mindent feláldozó katona, Rómában a szónok, katona, hivatalnok nevelése állt a középpontban. Az athéni embereszmény a „*kalokagathia*” elvének felelt meg: a férfiak háború esetén kötelességüknek érezték, hogy harcoljanak (szervezett hadseregük nem volt). A lovagság a középkorban életmód volt, háború esetén az uralkodó szolgálatában fegyveres erejének jelentős fegyvernemeként harcolt.

Magyarországon a XVI. századtól a főúri udvarok a végvidékeket kormányzó központok is voltak, ezért a képzés bemutatta a végvidékek vezetési gyakorlatát is. A katonai nevelés három pillére a hagyománytisztelet és erkölcsös életmód, a fegyelem és engedelmesség, a hűség és istenfélelem volt. A XVII. században már katonai képzőintézményekben történt a nevelés, szervezett oktatás formájában. Ennek hármas oka volt: az Oszmán Birodalom már a nyugati országokat is fenyegette, tehát szükség lett ütöképes keresztény hadseregekre; a század hadügyi változásai, a hadügyi forradalom létrehozta az állandó, létszámukban is jelentős hadseregeket; ugyanebben az időben a pedagógia önálló tudomány lett. Nálunk a XVII. századra az európai gyakorlattal szemben nem alakult ki állandó, ütöképes hadsereg; a tiszt rankot vagy vásárolták, vagy a nemesi származásból egyenesen következett a tiszt rank

beosztás. A XVIII–XIX. század neveléstörténeti jellemzőiből a korszak katonai képzésére is ható tényező olvasható ki: a szakmák, így a katonai szakma ismerete, a hozzáértés államilag megfogalmazott igény lett; az oktatás, a katonai oktatás is köz- és állami ügy lett; az iskolarendszer módot adott a szelekcióra, új iskolatípusok alakultak ki. A reáliskola, valamint a „fő-” és az „al-” szintek a későbbiekben a katonai képzésben is megjelentek. Ebben az iskolatípusban számos katonai szakmai ismeret is a tananyagba került, mivel az ismeretek egymásra hatása, a leendő katonai vezető réteggel szembeni elvárások a széles körű elméleti ismereteket is igényelték (Miklós 2009).

Hazafiság, hazaszeretet, honvédelem – ezek a fogalmak végigkísérik a történelmünket, s mára sem vesztek értékükből. Mindaz, ami a hazaszeretet, nemzetszeretet, hazafiasság, honvédelem fogalmába beletartozik, a magyar pedagógia, nevelés-oktatás összes időszakában megvalósítandó nevelési célként volt jelen.

A tudományos pedagógia eredményeit a magyar nevelésügyben először foglalta össze 1905-ben megjelent könyvében Weszely Ödön. 1932-es második, bővített kiadásában a *hazafias nevelés* címszót az *állampolgári nevelés* témakörében találjuk. Meghatározásában találjuk mindazokat a tartalmakat, amelyek ma – az EU tagjaként – vállalhatóak a számunkra: *„szinte képtelenségnek látszik, hogy valamely állam polgára a saját hazájának érdekei ellen foglaljon állást. Mindenesetre megértőnek és igazságosnak kell lenni más állam polgáraival szemben, de természetes érzelmeit azért senki sem tagadhatja meg. Hiszen hazáját, azt a területet, melyen született és él, melyen boldogulni akar, amelyhez ezer szál köti, szeretnie kell. [...] A hazafiság elsősorban hazaszeretet, de aztán ezen felül a nemzet szeretete. Ezért a hazafias nevelés nemzeti nevelés. Csak ezen át emelkedhetünk föl az emberiséghez, kiterjesztve a humánus érzést, az embertárs megbecsülését és szeretetét az egész emberiségre”* (Weszely 1932: 159).

Napjaink iskolájára nagy felelősség hárul a felnövekvő nemzedék ilyen irányú nevelésében is, az etikus nemzettudat, a haza védelme felelősségének kialakításában. A cél az, hogy a NAT-ban, a helyi tantervekben megjelenített alapvető, közös követelmények, továbbá a műveltségterületek feldolgozása hasznosítható ismereteket, élményeket, követhető példákat adjon a hazában, hazáért élő, dolgozó, tenni akaró és tudó emberekről, tevékenységekről, segítve a pozitív beállítódások, magatartások, szokások kialakulását (Fürstné Kólyi 1998).

Az *Iskolakultúra* című neveléstudományi folyóirat két száma is foglalkozott a honvédelemmel. A hazai és európai biztonsági feladatok megfogalmazásához nyújtott a pedagógusok számára bőséges ismeretet a Honvédelmi Minisztérium támogatásával létrehozott 1998/4. és 1998/10. szám. A témánkhöz szorosan kötődő első szám, amely a

Honvédelem és katonapedagógia alcímet viselte, a NATO-csatlakozás kapcsán született, a Maastrichti Szerződés, az Európai Unió, a schengeni egyezmény, a területi szuverenitás, az országvédelem gondolatköreire épült. Többek között Bábosik István is megfogalmazta az iskola hazafiasság-formáló szerepét. A hazafias eszmék megjelenítése hagyományosan a közösségivé nevelés egyik formájának, a nemzeti szocializációnak a tradicionális terepe: a nemzeti közösség fejlesztéséhez hozzájáruló hazafias nevelés minden nemzetállam – s az annak igényeit szolgáló nemzeti pedagógia – része (Géczi 2006). „*A hazafias nevelés keretében lényegében a nemzet érdekeinek adekvát konstruktív szokások, példaképek-eszményképek és meggyőződések közvetítése, elfogadtatása és megerősítése folyik a gyakorlatban. Amennyiben ez a munka sikeres, a neveltek magatartása, tevékenysége, aktivitása közösségfejlesztő jelleget ölt, belső indíttatásra, külső ösztönzés vagy kontroll nélkül is, a kialakult demokratikus nemzeti beállítódás, illetve az azt alkotó értékes szükségletek befolyására*” (Bábosik 1998: 48).

A Gondolatok a hazafias nevelésről című írás hangsúlyozta, hogy a „*nemzeti érzés, identitástudat, hazaszeretet – és minden e tárgykörhöz kapcsolódó fogalom csak közvetett úton alakítható ki, illetve tanítható. Ez azért is fontos, mert elmélyíti és tudatossá teszi a hazaszeretetet. [...] A közvetett megközelítés legfontosabb eleme a magyar földrajz, a történelem, a művelődéstörténet – és mindenekfelett a magyar irodalom tanítása. Természetes, hogy a földrajz keretén belül legrészletesebben hazánk tájait, természeti kincseit, állat- és növényvilágát, gazdaságföldrajzát kell megismertetni a diákokkal. Tanulmányi kirándulások, túrák egészítik ki, bővítik személyes élményekkel a már megtanultakat. [...] Az európai gondolkodásban alapvetés, hogy minden nemzet saját polgárait a haza szeretetére, megbecsülésére neveli. [...] csak akkor tisztelhetjük a másságot kultúrában, történelemben, mentalitásban, ha mindenekelőtt magunkat tiszteljük. Csak az értékelheti az idegen kultúrát, aki a sajátját jól ismeri. Ez a célja és feladata a hazaszeretetre nevelésnek. Ismerjük önmagunkat és figyeljünk másokra*” (Dobos 1998: 60).

Hazafias-honvédelmi nevelés napjainkban

A magyar rendszerváltozás kezdetén tovább folytatódott a honvédelem, a honvédelmi nevelés háttérbe szorulása, felerősödött az 1980-as években elkezdődött folyamat. Fordulatot a 2000-es évek hoztak, amelyben döntő szerepe volt, hogy új szövetségi rendszerhez, a NATO-hoz csatlakoztunk (1999). Magyarország biztonságpolitikai környezetének átalakulása, a

rendszerátalakítás eredményeként kibontakozó társadalmi fordulatok a Magyar Honvédség strukturális átalakításán túl, egyúttal a szervezet társadalomban betöltött szerepét is meghatározták. Az önkéntes haderő szervezeti humánpolitikájának, társadalmi kapcsolatainak a változása több, szorosan összefüggő kérdést vetett fel. Mivel nincs sorkatonai szolgálat, a fiatal generáció hogyan, mikor szerzi meg a honvédelemmel kapcsolatos ismereteket? Milyen módon lehet a lakossággal, főképpen az ifjúsággal kiépíteni, megerősíteni a kapcsolatot, ami katonai munkavállalókat jelenthet a honvédelem, hazafiság, katonaelet ismereteinek, kompetenciáinak a megszerzése révén?

„A honvédelem az egész társadalom ügye” – kerül megfogalmazásra: „az ország biztonságának, védelmi képességének fenntartása, az ezzel járó kötelezettségek teljesítése az állampolgárok részéről áldozatokkal jár. Nem mindegy, hogy az érintettek ezt rájuk erőltetett kényszernek, vagy tudatosan vállalt, saját érdekeik érvényesülését segítőnek minősítik. Az utóbbi helyzet elérésében nagy szerepe van a hazafias és honvédelmi nevelésnek, oktatásnak, amely valamilyen formában és módszerekkel minden országban folyik” (Bognár 1998).

Mivel a honvédelmi felkészítés az Alaptörvény által is deklarált társadalmi érdek, ezért az államnak – a lakosságtól elvárt ismeretek biztosítása érdekében – gondoskodnia kell arról, hogy az állampolgárok e tudásra szert tehessenek. Ez a társadalmi igény jelenik meg a 2012-ben elfogadott Nemzeti alaptantervben, amely kiemelt figyelmet fordít a fiatal nemzedék hazafias nevelésére, honvédelmi identitástudatának kialakítására, a honvédelem ügyéhez történő pozitív hozzáállás folyamatos fejlesztésére.

A hazafias nevelés fontosságának felismerésében, az oktatási rendszerbe való integrálásában törvényi háttérrel biztosítanak azok a dokumentumok, amelyek egyre behatóbban foglalkoznak a kérdéssel. Magyarország honvédelmi miniszterének a *„Magyar Honvédség tartalékos rendszere oktatási fejlesztéséhez kapcsolódó egyes feladatokról”* szóló HM utasításában foglaltaknak megfelelően az MH önkéntes tartalékos rendszerének védelmi tartalékos komponense 2011. január 1-jén megkezdte működését. Ezt követően jelent meg az ehhez kapcsolódó kormányhatározat 3. pontja, amely a nemzeti erőforrások minisztere és a honvédelmi miniszter részére az alap-, közép- és felsőfokú oktatási intézményekben az állampolgári, honvédelmi ismeretek terjesztését célzó program kidolgozását és bevezetését adja feladatul. A honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. törvény 21.§ (1) j) pontja pedig a kormány feladatai közé sorolja a köz- és a felsőoktatás keretein belül a honvédelmi nevelés programjának végrehajtását.

A rendszerváltás óta bekövetkezett változások magukkal hozták a hazafias-honvédelmi nevelés változását is. A bennünket körülvevő világ összetettebb lett, a bizonytalansági tényezők és a fenyegetettség-érzetünk minőségileg átalakult. Ennek oka többek között, hogy felbomlott a szocialista világrendszer, megszűnt a Varsói Szerződés szervezete, hazánk NATO-tag lett, 2004 nyarán az EU teljes jogú tagjává váltunk, az USA-t 2001. szeptember elsején súlyos terrortámadás érte, a Magyar Honvédség immár önkéntes és hivatásos katonákból áll. Ezek és még további tényezők jelzik, hogy a honvédelmi nevelés minőségileg új követelmények elé került és új, meggyőző válaszokat kell adni a felmerülő kérdésekre. Elkerülhetetlen egy új honvédelmi kultúra kimunkálása és művelése. Nevelőmunkánkban egyre nagyobb hangsúlyt és jelentőséget kell kapnia a biztonság- és védelempolitikának, nem csupán nemzeti értelemben, hanem európai és világméretű kitekintésben is (Vasas 2009a).

A haza iránti érzelem személyes ügy, nem politikai kategória, ezért hazaszeretetre nevelni senkit nem lehet, ám meg lehet kísérteni a társadalmi-nemzeti alapértékek – mint például a szülőföld szolgálatára való hajlandóság – iránti attitűd kialakítását. Mivel ez egy hosszú folyamat, célszerű minél fiatalabb korban elkezdni. A feladat több szereplő részvételét követeli: családnak, iskolának, honvédségnek, civil szervezeteknek egyaránt van tennivalója.

„A honvédelmi nevelés nem különálló, s elkülönült nevelési feladat, hanem a nevelés szinte minden területen érvényesítendő határozott irányultság, amely az eszmeiség egyik sajátos vetülete. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy nincsenek pontosan meghatározható, körülírható konkrét feladatai a nevelőmunka egészében. A honvédelmi nevelésben olyan komplex személyiségformálásról van szó, amely révén az egyén a haza építésére és védelmére minden vonatkozásban képes, érzelmileg és akaratilag felkészült legyen. Tudjon aktívan és eredményesen – nemzeti és nemzetközi vonatkozásban – dolgozni, küzdeni, harcolni mindaz ellen, ami lassítja, hátráltatja a haza előrehaladását, és ha szükséges, fegyverrel is helyt tudjon állni a hon védelméért” (Vasas 2009b: 147).

A hazafias és honvédelmi nevelés jelenleg két iskolarendszerű formában zajlik: a felsőoktatásban féléves, választható tantárgyként e-learning módszerrel oktató honvédelmi ismeretekre, valamint a katonai alapismeretek közismereti, választható érettségi tantárgyra. Az egyetemi képzésben 2007-ben indult a tárgy oktatása; *Honvédelmi alapismeretek* néven választhatják a hallgatók. A tendenciák alapján levonható az a következtetés, hogy egyre több intézményben, egyre több diák hallgatja ezt a tantárgyat.

Az új honvédelmi kultúra kialakításához, az érdemi és eredményes védelmi és biztonságpolitika-oktatáshoz, neveléshez kulcskérdés a pedagógusképzési hiányok mielőbbi pótlása, az új tanárgenerációk képzésének kiegészítése a védelem és a biztonságpolitika kérdésköreivel. Ha ez nem is valósult meg még, de pedagógus-továbbképzésben felkészülhetnek a tanárok a honvédelmi nevelésre.

A katonai alapismeretek közismereti választható érettségi tantárgy gyakorlati oktatásának és számonkérésének módszertana a középiskolák 9–12. évfolyamán című, az új érettségi követelményrendszerhez kidolgozásra és akkreditálásra került továbbképzés biztosítja a pedagógusok elméleti, gyakorlati és módszertani felkészítését. A programot a Honvédelmi Minisztérium alapította, a továbbképzések indítója és egyben az oklevél kiállítója a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kara. A továbbképzés 60 órás. A 30 óra önálló elméleti felkészülés célja, hogy megadja a tantárgy színvonalas tanításához szükséges elméleti alapokat, ennek érdekében a pedagógusok a Honvédelmi alapismeretek digitális tananyagának a megadott fejezeteit távoktatással sajátítják el, és ismereteikről írásbeli vizsgán adnak számot. A 30 órás gyakorlati felkészítésben megismerik az érettségi vizsga lebonyolításának elméleti és gyakorlati módszereit, a diákok szakszerű értékelésének szempontjait, továbbá mindhárom tárgykör gyakorlati ismereteinek végrehajtásából értékelést kapnak.

A hazafias és honvédelmi nevelés módszertana az alapfokú oktatás 1–4 évfolyamán, ... az alapfokú oktatás 5–8. évfolyamán, ... a középiskola 9–13. évfolyamán három továbbképzés alapítója a Honvédelmi Minisztérium Humánpolitikai Főosztálya. A képzés indítója a Nyugat-magyarországi Egyetem Regionális Pedagógiai Szolgáltató és Kutató Központ és a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Katonai Át- és Továbbképző Központ. A releváns korosztállyal foglalkozó pedagógusok 60 órás képzésen készülnek fel a hazafias és honvédelmi neveléssel kapcsolatos pedagógus és szervezői feladatok ellátására. Megismerik a nemes történelmi hagyományokat és értékeket, amelyekkel felvértezve megértik a hazafiság lényegét, azt, hogy az egyes állampolgár szintjén mit jelent ma ez a fogalom; megismerik a speciális oktatási, nevelési módszereket, amelyek a hazafias és honvédelmi nevelés eredményes végrehajtásához szükségesek; megszerzik mindazon biztonságpolitikával, honvédelemmel, hadtudománnyal kapcsolatos elméleti ismereteket, amelyek szükségesek ahhoz, hogy a hazafias és honvédelmi nevelés feladatait színvonalasan végezzék; megismerik azokat a történelmi hagyományainkat, pozitív hőseinket, amelyek és akik felhasználhatók a hazafias és honvédelmi nevelésben; felfedezik a honvédelmi ismeretek és tevékenységek közvetítésében rejlő közösségfejlesztési lehetőségeket; integrálják a

hazafias értékeket a tanulók szociális kompetenciafejlesztésének pedagógiai tevékenységeibe; megismerik azokat a speciális oktatási nevelési módszereket (motivációs technikákat), amelyek a hazafias és honvédelmi nevelés eredményes végrehajtásához szükségesek; elsajátítják a modern tanulásirányítás és értékelés technikáit, a reflektív tanári gondolkodásmódot, és tudják alkalmazni a hatékony hazafias és honvédelmi nevelésben is (H. Varga–Czank 2012).

Honvédelmi ismeretek és e-learning

1999 decemberében újtára indult egy politikai kezdeményezés, amelynek a célja az online Európa megteremtése volt: az Európai Unió biztosítsa, hogy az eljövendő generációk minél jobban élvezhessék az információs társadalom kínálta előnyöket. A célok hangsúlyozták, hogy az ipari forradalomhoz mérhető, nagy horderejű és az egész világot érintő változások mindenkire és mindenhol hatással lesznek, mégpedig úgy, hogy az információs társadalomhoz vezető *e-Európa* az összetartást és az integrációt erősíti. Tehát az *e-Európa* célja, hogy az információs társadalom előnyeit elérhetővé tegye minden európai állampolgár számára. Meg kell teremtenie egy digitálisan művelt Európát, amelyben a vállalkozói réteg kész anyagilag is támogatni az új ötletek kifejlesztését, biztosítania kell, hogy a folyamat ne legyen kirekesztő, növelje a fogyasztói bizalmat, és erősítse a társadalmi kohéziót.

Az 1990-es évek második felében az e-learning a tömegesedő felsőoktatás első számú megújulási lehetőségének tűnt világszerte. A virtuális egyetem eszméje elsősorban az élethosszig tartó tanulás miatt felértékelődő távoktatás megújulását célozta, míg az e-learning és a blended learning kurzusok terjedése vagy az IKT-technológia részleges, de folyamatosan növekvő mértékű alkalmazása a felsőoktatás és az egész oktatási rendszer modernizációját vetítette előre. A tapasztalatok alapján azonban az IKT és az új oktatási formák terjedése nem hozott forradalmi változást a felsőoktatásban. A rövid tanulási ciklusok és az informális tanulás esetenként zajos sikereinek kontrasztjaként a virtuális egyetemek vagy az egyes tárgyak oktatására koncentráló egyetemi e-learning és blended learning kurzusok eddig csak részben váltották be a hozzájuk fűzött reményeket (Tóth 2007).

Távoktatási tárgyú katonai publikációk már több mint másfél évtizede is megjelentek Magyarországon (Sipos 1995). Kiemelést érdemel a haditechnikai kutatás-fejlesztés úttörőnek számító multimédiás tananyaga (Kende–Seres 2005). Műfajában is újdonság volt a Zrínyi

Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen (ZMNE) az információs műveletek multimédiás tananyaga (Haig–Várhegyi–Kovács 2005).

Vizsgálódásunk tárgyához szorosan kapcsolódva a témakör előzményeihez tartozik a *Honvédelmi alapismeretek* távoktatási tantárgy, amely 2007 óta több ezres hallgatói létszámmal működik a ZMNE kezdeményezésére és szervezésében több felsőoktatási karon (Vörös–Czank 2010). A 2007-ben kerestféléves ütemezésben megvalósult *Az élethelyzethez igazított tanulás pedagógiai gyakorlata* című oktató-továbbképzésen számos katonai és polgári ZMNE-munkatárs vett részt, s az együttműködés következő mérföldköve a módszertan tankönyvének megjelenése volt (Gerő, online). Az évek során az oktatás tapasztalatairól folyamatosan jelentek meg publikációk.

A Pannon Egyetemen oktatott *Honvédelmi alapismeretek* eredményeit összegző tanulmány szerint a hallgatók kiemelten pozitívan ítélték meg a számítógépeknek, hálózatoknak az információszerzésben és -feldolgozásban, a tanulásban, gyakorlásban, önellenőrzésben, a csoportmunkában és a tudományos kutatásban, továbbá a tanórákon betöltött szerepét. A hallgatók nagy önállósággal, szorgalommal és hatékonyan tanultak. A távoktatási keretrendszer megbízhatóan működött, lehetővé tette a teljesen önálló és hatékony tanulást. Igazi szakmai sikert és elismerést jelentett a tananyagkészítők és a tutor számára az írásbeli dolgozatok magas színvonala, a jó vizsgaeredmények, a félévek során tapasztalt pozitív hallgatói hozzáállás és visszajelzések. Az oktatás egyedülálló és sikeres volt a ZMNE eddigi történetében: egy időben tesztelte az informatikai rendszert, az Oracle iLearning tanulástámogató keretrendszert, az elektronikus tananyagot, a távoktatás szervezését, a tutor és a hallgatók tevékenységét. A hallgatók visszajelzései, valamint az általuk kitöltött elégedettségi kérdőív alapján a tantárgy nemcsak a tartalma, hanem az oktatás módszere miatt is népszerű. Az oktatás elindításakor a hallgatók jól átgondolt, minden apró részletre kiterjedő információt tartalmazó útmutatót, valamint jól felépített tananyagot kaptak, amelyek segítségével képesek voltak önállóan hatékonyan tanulni, jól alkalmazkodtak a távoktatás feltételrendszeréhez. A tantárgy a polgári felsőoktatás hallgatói számára hiánypótló volt, valós társadalmi igénnyel találkozott, ezzel is magyarázható pozitív fogadtatása és népszerűsége, amelyet az is igazol, hogy 2009 szeptemberétől további felsőoktatási intézmények is meghirdették a *Honvédelmi alapismereteket*. A visszajelzések szerint a fiatalok komoly elméleti tudást szereztek a *Honvédelmi alapismeretek* tananyag elsajátítása során, az általuk kifejtett pozitív propaganda a honvédelem ügye és a Magyar Honvédség megismertetése területén komoly hitelességgel bír, és ennek következtében hatékony (Vörös 2009).

Honvédelmi ismeretek oktatásának okai

A Honvédelmi Minisztérium 2008-ban az önkéntes tartalékos rendszer fejlesztésének megalapozása érdekében megkezdte annak teljes körű felülvizsgálatát. Az erről szóló jelentés alapján az Országgyűlés a 124/2008. XII.3.) számú határozatában felhatalmazást adott és egyúttal feladatot is szabott a végrehajtó hatalom számára. Az 1032/2009. (III.17.) Kormányhatározat g) pontja rendelkezett az alap-, közép- és felsőfokú oktatási intézményekben az állampolgári/honvédelmi ismeretek szélesítését célzó program kidolgozásáról és bevezetéséről. A feladatot az oktatási és kulturális miniszter, valamint a honvédelmi miniszter együttes felelősségi körébe utalta. A Honvédelmi Minisztérium megoldást keresett a közép- és felsőfokú oktatásban részt vevő diákok hatékony elérésére, a hazafias neveléssel összefüggő ismeretek átadására.

A fiatal generáció megszólítására vonatkozó tervező és kidolgozó munka, valamint az önkéntes haderőre történő átállás megkezdődött, és a professzionális haderő bevezetésével szinte egy időben – a 338/2004. (XII. 18.) Kormányrendelet értelmében – a középiskolák tananyagában a *Katonai alapismeretek* tantárgy választható közismereti érettségi vizsgatárgy lett (közép- és emelt szinten is). Ez a tantárgy alapvető szerepet játszhat a Magyar Honvédség érdekében folytatott toborzás és pályára irányítás területén, mivel a sorkatonai szolgálat megszűnése után ez az egyetlen intézményes lehetőség a fiatalok hazafias nevelésére a Magyar Honvédség számára kiemelten fontos korosztályban. Alapvető katonai ismeretek átadásával nemcsak egy szabadon választható érettségi tantárgy áll a tanulók rendelkezésére, hanem egy lehetőség is a katonai élet sajátosságaival, szabályzóival való megismerkedésre. Ezen ismeretek birtokában megalapozottabban dönthetnek a katonai hivatás választásáról, vagy szerződéses katonai szolgálat létesítéséről. A tantárgy oktatásának nem célja a fiatalok katonai kiképzése vagy a direkt katonai toborzás. A tanulás során a középiskolás diákok

- megismerik Magyarországnak a NATO-ban és az Európai Unióban betöltött helyét és szerepét, Magyarország honvédelmi rendszerének fontosabb elemeit, működését, a Magyar Honvédség szerepét, feladatrendszerét;
- megértik, hogy a NATO és az EU milyen biztonsági garanciákat jelent hazánk – ezen belül minden állampolgár – számára;
- megismerik az állampolgárok honvédelemmel kapcsolatos kötelezettségeit; megértik, mit jelent napjainkban az egyén szintjén a hazafiság és a hazaszeretet;
- életszerű tapasztalatokat szereznek a szerződéses, a hivatásos, az önkéntes tartalékos katonák tevékenységéről, életéről;

- szert tesznek olyan gyakorlati ismeretekre, amelyek segítenek fejleszteni a csapatmunkát, az önfegyelmet, a kitartást;
- jártasak lesznek a katasztrófhelyzetekben (természeti, ipari), balesetekben szükséges elsősegélynyújtó feladatokban;
- motiváltak lesznek a katonai pálya választására, az ehhez szükséges ismeretek és képességek elsajátítására;
- információval rendelkeznek a katonai pályán történő továbbtanulás lehetőségeiről.

Hasonló szándék vezérelte a Honvédelmi Minisztériumot a *Honvédelmi alapismeretek* tantárgy felsőoktatási rendszerbe való beillesztésekor is. A tantárgy a polgári felsőoktatásban tanuló hallgatók számára készített hiánypótló mű, célja az alapvető elméleti honvédelmi ismeretek megismertetése az érdeklődőkkel. A Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem és a Pannon Egyetem rektorai által kötött szerződés alapján a tantárgy három kreditértékkel a 2007–2008-as tanévtől a Pannon Egyetemen választhatóvá vált. A bevezetés óta eltelt időszakban mind a tantárgyat oktató egyetemek száma, mind a tantárgyat választó hallgatók létszáma jelentősen bővült. A tantárgy – tananyagának folyamatos átdolgozása és tartalma korszerűsítése révén is – alkalmas a polgári felsőoktatásban tanuló hallgatók számára az alapvető honvédelmi ismeretek távoktatás keretén belüli elsajátítására.

Honvédelmi alapismeretek tanulása e-learning keretében

A *Honvédelmi alapismeretek* oktatásának célja, hogy a hallgatók tegyenek szert azon ismeretekre, amelyek hazánk biztonságpolitikai környezetével, honvédelmével, az állampolgárok személyes honvédelmi kötelezettségeivel kapcsolatosak, ismerjék meg a Magyar Honvédség helyét, szerepét a honvédelem rendszerében, legyenek tisztában annak szervezeti felépítésével, működésének fontosabb jellemzőivel. A kurzus során megszerzett elméleti ismereteik birtokában legyenek képesek eligazodni a Magyarország biztonságát, honvédelmét érintő kérdésekben.

A tananyag az Interneten keresztül érhető el, a Nemzeti Közszerződési Egyetem által biztosított felhasználói névvel, jelszóval. Modulrendszerű felépítése biztosítja a jó áttekinthetőséget, az elsajátított tudás önellenőrzését, valamint a szükséges módosítások gyors végrehajthatóságát. Az egyetem által használt, Oracle iLearning tanulástámogató keretrendszer (Learning Management System – LMS) a tananyaghoz történő hozzáféréseken kívül biztosítja a tanulók munkájának követését és naplózását, az elsajátított anyag ellenőrzését, fórumok és beszélgető-szobák létrehozását, a tanulók hálózaton keresztül történő

csoportmunkáját, a tutorok és a tanulók levelezését, közérdekű hírek hirdetőablán történő megjelenítését, a különböző jogosultságok személyek szintjén történő beállítását. Jelenleg folyik az átállítás az ILIAS keretrendszerre.

A *Honvédelmi alapismeretek* multimédiás oktatócsomag a kezdetektől 12, majd 2011-től 13 fejezetben tartalmazta a honvédelemmel, a Magyar Honvédség működésével és az általános katonai felkészítéssel kapcsolatos ismereteket:

1. Jogszabályismeretek
2. Biztonságpolitikai és szövetségi ismeretek
3. Korunk háborúinak jellemzői
4. Hadtörténelmi ismeretek
5. A Magyar Honvédség feladatai és felépítése
6. Béketámogató műveletek
7. Általános katonai ismeretek
8. Túlélési ismeretek
9. Katonai logisztika
10. ABV védelmi ismeretek
11. A tájékozódás alapjai és modern eszközei
12. Egészségügyi ismeretek
13. Haditechnikai ismeretek

Komplex számonkérési rendszer került kidolgozásra: a hallgatóknak a tananyag elsajátítása mellett fel kellett dolgozniuk az ajánlott irodalmat is (például 2008-ban 11 elektronikus, az Interneten elérhető publikáció az *Új Honvédségi Szemle* és a *Humán Szemle* 2006–2007-es számaiból). A számonkérés részét képező írásbeli esszé témáját 52 témakörből választhatták ki a hallgatók. A félév végén egy komplex írásbeli vizsgára kerül sor; a feladatlapok 45–50 db különböző típusú feladatot tartalmaznak az alábbiak szerint: rövid választ igénylő nyitott kérdések; hiányos szöveg kiegészítése, kifejezések pótlása listából vagy anélkül; képek alapján kérdésekre válasz; hamis és igaz állítások kiválasztása; fogalmak felismerése, hibás fogalmak kiválasztása; képi információk felismerése; ábrák, vázlatok kiegészítése, felismerése.

A kurzus tananyagához a középiskolai oktatás céljára is szolgáló *Katonai alapismeretek* tankönyv és segédanyagai – többek között a tanári kézikönyv – is kapcsolhatók. Ezeknek a (nem teljes) változatait a jelszóval védett rendszeren kívül egyéb internetes honlapon is el

lehet érni. A legrészletesebb alap- és kiegészítő anyagot a *KatonaSuli* honlapján találhatjuk. Ugyancsak itt találjuk a kézikönyvet, amely az egyes fejezetekhez kapcsolódóan tartalmaz segédanyagokat, fotókat, forrásokat, módszertant, tankönyvi illusztrációkat.

Az oktatás során az információáramlás két csatornán zajlik: szervezési kérdésekben az egyetemek kapcsolattartójával a NKE Katonai Át- és Továbbképző Központjának munkatársa tartja a kapcsolatot, míg a hallgatókkal a tutor (elektronikus levelezéssel).

Kérdőíves vizsgálat az e-learninges tanulásról és vizsgaformáról

A vizsgálatot 2014 tavaszán egy online kérdőívszerkesztő felhasználásával végeztük. A tantárgyat a megkérdezés félévében 571 hallgató vette fel, eredményesen vizsgázott 377 fő. A kérdőívet 99 fő (54 nő, 45 férfi) töltötte ki, a vizsgázók 25,25%-a.

E szemeszterben 4 felsőoktatási intézményben tanulták a *Honvédelmi alapismereteket*. A Nyíregyházi Főiskolán 149 fő, a Pannon Egyetemen (Veszprém) 347 fő, a Nyugat-magyarországi Egyetem Savaria Campusán (Szombathely) 62 fő, az Eötvös József Főiskolán (Baja) 13 fő.

A kérdőívben 26 kérdést tettünk fel. Három az intézményre, a kitöltők nemére, az alap- vagy mesterképzésben folytatott tanulmányokra vonatkozott. 14 kérdés a *Honvédelmi alapismeretek* tanulásának motívumairól, céljáról, a pályára irányító szerepéről érdeklődött. Az e-learning keretében végzett tanulással, tananyagletöltéssel, vizsgával kapcsolatosan 11 kérdést tettünk fel, ezeknek az eredményeit mutatjuk be részletesen.

Hipotézisünk azt volt, hogy a hallgatók nemcsak a tananyag elsajátítását, hanem a vizsgát is szívesebben végeznék online alapon, amennyiben erre lehetőséget biztosítanánk.

A *Van-e az egyetemén, főiskoláján más e-learninges kurzus?* kérdésünkre 44 fő válaszolt *igennel*, 55 fő pedig *nemmel*. Messzemenő következtetést az összesített eredményből nem tudunk levonni, de azért elgondolkodtató, hogy ilyen nagy százalékban nem tudnak arról, van-e ilyen kurzus az intézményükben.

A *Ha van, kérjük, adja meg a kurzus(ok) nevét!* kérdésre adott válaszok között szerepelt a „*Nem tudom, de biztos van*” és az „*Ezt sajnos nem tudom megadni*” válasz is. A legtöbb e-learninges kurzus az adott felsőoktatási intézményekben a kommunikáció és az informatika, néhány esetben a tanulást segítő kurzusokhoz kapcsolódik (például *Bevezetés az informatikába, Használjuk az internetet tanulásra, Elfogultságmentes kommunikáció*).

Azt is megkérdeztük, hogy melyik online-kurzust végezték el. A kapott válaszok azt mutatják, hogy a különböző szakokon a szak specialitásának megfelelően van jelen főképpen

online-kurzus: *Gyógytestnevelés, Cigány gyerekek szocializációja* a pedagógus szakokon, *Üzleti folyamatok támogatása* a gazdaságtudományi tanulmányokat folytató hallgatóknak stb.

A hallgatókat a tantárgy felvételekor a legnagyobb mértékben az motiválta, hogy ilyen módon kívántak információt szerezni a Magyar Honvédségről, míg a második legmagasabb motiváló okként a tantárgy kreditértékét jelölték meg. A kurzus népszerűségét mutatja, hogy a tanulmányok során a hallgatók egymásnak is beszámolnak a tárgyról, így a félévben csaknem a hallgatók fele azért választotta egyik tantárgyának a *Honvédelmi alapismereteket*, mert a csoporttársak vagy ismerősök ajánlották a tanulását.

A tantárgy anyagát változatosan dolgozták fel a hallgatók. 37 fő kinyomtatta, 66 fő az interneten olvasta, 6 fő még további anyagokat és anyagok elérési útjait kérte a tutortól (e-mail-es kapcsolattal), 3 fő pedig további formákat is választott (feladatokat oldott meg, videókat nézett meg a YouTube-on). Látható, hogy a tanulási folyamatban az online-eszközök, módszerek domináltak.

A *Honvédelmi alapismeretek* e-learninges kurzus legfőbb előnyének azt tartja a hallgatók 72,7%-a, hogy rugalmas tanulást tesz lehetővé, 51%-uk az időtakarékoságot, 49,4%-uk a földrajzi helytől függetlenül lehetséges tanulása előnyét is bejelölte. A hallgatók 23,2%-a szerint az e-learning interaktivitásra, aktív tanulásra is készlet.

Az e-learninges kurzussal kapcsolatos előzetes várakozások és teljesülésük a várakozásnak megfelelően alakult. A hallgatók időbeli kötöttségek nélkül, saját tempóban tudtak tanulni, a tanulási módszert önállóan választhatták meg. 92,9%-uk az elvárásaiknak megfelelően a tanulás mennyiségét a tempójához, az idejéhez tudta igazítani, tehát maga határozhatta meg azt. Amíg az elvárások között nem szerepelt túlzottan hangsúlyos helyen, hogy nem lesznek technikai nehézségek, a válaszolók nagy része elégedett volt, hiszen az ebbéli elvárásai teljesültek. Ez kifejezetten indokoltá teszi, hogy a következő időszaktól a *Honvédelmi alapismeretek* tárgyból is online vizsgát alakítsunk ki.

A kutatásból az is kitűnik, hogy a hallgatók többsége elégedett az online tanulási módszerrel, azzal, hogy ha kérdése van, azt is online teheti fel, és kapja meg rá a választ.

Vizsgaidőszakokban nyomtatott feladatlapon szemeszterenként 3 alkalommal lehetett eddig vizsgázni. Itt a szóbeli megkérdezések eredményeként vontuk le azt a következtetést, hogy minél előbb létre kell hozni a webes felületen való vizsgalehetőséget. Ezért tettük fel a kérdést, de számunkra meglepő eredményt kaptunk. Arra számítottunk, hogy mindenki az online vizsgázási módot fogja választani; 50,5%-uk jelölte meg az elektronikus vizsgafelületen választ, ugyanakkor 69,5% a felsőoktatási intézményemben papíralapon

lehetőséget is választotta. Érdekességként említjük meg, hogy 5 fő szóban, bizottság előtt szeretne a tantárgyból vizsgázni.

A *Honvédelmi ismereteket* tanuló hallgatók válaszait összegezve azt mondhatjuk, hogy bár az egyes válaszok az e-learninges tanulás és vizsgázás lehetőségei melletti állásfoglalást mutatták, a vizsgára vonatkozóan az elvárások nem igazolódtak be. Azt vártuk ugyanis, hogy a hallgatók sokkal inkább szeretnék időtől, tértől függetlenül, online alapon vizsgázni. Ugyanakkor a meglepetés erejét csökkentették azok az információk, amelyeket az egyes felsőoktatási intézmények e-learninges kurzusairól, illetve a hallgatóknak ilyen kurzusokon való részvételéről megtudtunk. A hallgatók egy része ugyanis ezekre a kérdésekre nem válaszolt, a válaszolók közül pedig többen nem tanultak még ilyen kurzusokon.

A tantárgy oktatását lehetővé tevő és a mérésben részt vevő felsőoktatási intézmények valamennyi szereplőjének adott tehát a feladat: meg kell teremteni a lehetőséget a hallgatóknak, hogy minél nagyobb számú kurzuson vehessenek részt online keretekben. Ez fontos, a jövőnek szóló feladat is, hiszen a „*lifelong learning*” a jelenlegi felsőoktatási hallgatók életpályájának valósága lesz.

Összegzés

A honvédelmi nevelés a középiskolákban és a felsőoktatásban is három területen hozhat hasznot: képességfejlesztési szinten, az erkölcsi nevelés kérdéseiben, továbbá az ismeretek biztosítása által. A cél az, hogy a fiatalok felelős állampolgárokká váljanak, kapcsolatba kerüljenek a Magyar Honvédséggel, valamint az is, hogy erősödjön a társadalmi szolidaritás a magyar állampolgárok között.

A honvédelmi nevelés megerősítheti a szülőföld iránt érzett pozitív érzelmeket, hozzájárulhat a katonai szolgálatra való hajlandóság elősegítéséhez. Az ismeretek lehetővé teszik a hazai és nemzetközi biztonsági elemek és veszélyek felismerését, amely megnyugtató tudatot adhat az egyre erősödő globalizációban. A haza védelme, a szövetségi kötelezettségeknek eleget tenni tudó képességek kialakítása önkéntes és tudatos választás eredménye. A tananyagok elsajátítása hozzájárul a fiatalok általános társadalmi aktivitásának emeléséhez. A honvédelmi alapismeretek elsajátítása nemcsak a felsőoktatásban használható, hanem további lehetőségeket is tartalmaz, többek között feltételül lehetne szabni a honvédelem területén elhelyezkedni kívánó fiatal diplomások számára.

A felmérések adataiból levonható tendenciák szerint a tantárgy népszerűsége a jövőben várhatóan tovább növekszik, ezért a tanulását segítő online módszerek és eszközök folyamatos fejlesztésére van szükség.

BIBLIOGRÁFIA:

- Bábosik István (1998): Nemzettudat – nemzeti szocializáció – hazafiság. In: *Iskolakultúra*, 1998. 8. évf. 4. sz. 40–48. p.
- Bognár Károly (1998): A honvédelem az egész társadalom ügye. In: *Hadtudomány*. 1998. 8. évfolyam. 4. sz. 31–36. p.
- Dobos Krisztina (1998): Gondolatok a hazafias nevelésről. In: *Iskolakultúra*, 1998. 8. évf. 4. sz. 59–60. p.
- Fürstné Kólyi Erzsébet (1998): Identitás, biztonság. A hazafiság és a honvédelem a NAT-ban és a helyi tantervekben. In: *Iskolakultúra*, 1998. 8. évf. 4. sz. 95–100. p.
- Géczi János (2006): Az iskola kultúrája: nevelés és tudomány. Iskolakultúra könyvek 31. Pécs : Iskolakultúra, 2006. 191 p.
- Gerő Péter: Élethelyzethez igazított tanulás. [online] [2014. 11. 26.] <URL: <https://podcast.nyne.hu/gero-peter-dr-az-elethelyzethez-igazitott-tanulas-modszertananak-osszefoglalasa-ervenyessegi-kore-hianyossagai-tovabblepesi-lehetosegei/>>
- Haig Zsolt – Várhegyi István – Kovács László (2005): Információs Műveletek: Információs korszak hadügyi forradalma és információs rendszerei. Multimédiás oktató CD, ZMNE, Budapest.
- H. Varga Katalin – Czank László (2012): Katonai-honvédelmi nevelés a középiskolában, 2. rész. In: *Képzés és Gyakorlat*, 2012. 10. évf. 3–4. sz. 167–176. p.
- Kende György – Seres György (2005): Haditechnikai kutatás-fejlesztés, multimédiás egyetemi tananyag. Budapest : Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem 2005.
- Miklós Zoltán (2009): Katonai nevelés és képzés az osztrák-magyar kiegyezésig. In: *Honvédségi Szemle*, 2009. 65. évf. 1. sz. 36–38. p.
- Sipos Géza (1995): Távoktatás a hadseregben. In: *Új Honvédségi Szemle* 49. 1995. 8. sz. 65–72. p.
- Tóth Zsolt (2007): Az üzleti alapon fejlődő e-learning korlátai. In: *Új Pedagógiai Szemle*. 2007. 57. évf. 3–4. sz. 200–207. p.
- Vasas Joachim (2009a): A honvédelmi nevelés néhány kérdéséről. In: *Honvédségi Szemle*. 2009. 65. évf. 6. sz. 39. p.

- Vasas Joachim (2009b): A honvédelmi nevelés, a védelem és biztonságpolitika néhány kérdése napjainkban. In: *Seregszemle*, 2009. 3. sz. 147–150. p.
- Vörös Miklós (2009): Az élethelyzethez igazított tanulás: elmélet és gyakorlat a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen. In: *Felnőttképzési Szemle*, 2009. 3. évf. 1. sz. 114–121. p.
- Vörös Miklós – Czank László (2010): A honvédelmi alapismeretek tantárgy oktatásának tapasztalatai a Pannon Egyetemen. In: *Honvédségi Szemle*, 2010. 64. évfolyam, 1. sz. 23–26. p.
- Weszely Ödön (1932): *Pedagógia. A neveléstudomány rendszere rövid összefoglalásban.* Budapest : Révai Kiadás, 1932. 190 p.

HAJDICSNÉ VARGA, KATALIN

NATIONAL DEFENCE EDUCATION IN THE HUNGARIAN EDUCATIONAL SYSTEM

The study shows how national defence education has been restored to general and higher education with the help of certain efforts, methods. It was marginalized due to the abolishment of the compulsory military service and as a result of it a kind of social undervaluation has appeared. The restoration of national defence education in schooling has been greatly supported by the new teaching-learning method: distance learning. Our research was conducted by mapping the educational system of the two educational levels. We examined the two well-functioning educational sub-systems of national defence education. In the civilian higher education, we checked the attitude of the students studying National Defence Basics towards the subject and the method of e-learning by a survey and we found out that we need to create a large number of various online materials, worksheets and mock exam opportunities for a more effective learning.